

Recensies

David ter Avest

De stad als leeromgeving

Stan Majoor, Marie Morel, Alex Straathof, Frank Suurenbroek en Willem van Winden (2017)
Laboratorium Amsterdam. Werken, Leren, Reflecteren, THOTH, Amsterdam, 216 p., ISBN 978-90-6868-736-1, €19,95

Vanuit het perspectief van de stad als laboratorium is de Hogeschool van Amsterdam (HvA) de afgelopen vier jaar de stad in getrokken om op vernieuwende wijze te werken aan stedelijke vraagstukken. Met het idee leeromgevingen te creëren en nieuwe oplossingen te vinden door de participatie van belanghebbende partijen en nieuwe verhoudingen en rolverschuivingen te realiseren in de stad.

Deze publicatie laat de waarde zien van praktijkgericht onderzoek en van het durven te vernieuwen in het leren van, in en met de stad. Dat was ook nodig, zo wordt geschreven, om een verkokerd instituut als de HvA los te weken en in buurten en wijken, dichterbij bewoners, van waarde te laten zijn. De publicatie is in vijf delen opgesplitst. Het eerste deel is een theoretische verkenning naar *fieldlabs* en sociale innovatie, waarna het tweede deel ingaat op de gehanteerde fieldlab-methodiek. In het derde deel komt in negen hoofdstukken het gros van de projecten - de gecreëerde leeromgevingen - aan

bod, waarna de laatste twee delen reflecteren op het proces en de opbrengsten van vier jaren werken in de stad als laboratorium.

In drie stadsdelen is via vijftien projecten gewerkt aan uiteenlopende lokale opgaven. Deze aandacht voor

wijkgericht werken is hard nodig in een stad waar de gemeente de laatste jaren centralistische bewegingen heeft gemaakt, en ook logisch en noodzakelijk wanneer je vraagstukken samen met bewoners, sociaal ondernemers en andere lokale partijen wilt oppakken. De buurt of

wijk is een meer behapbaar schaalniveau dan een abstracte entiteit als 'de stad' met soms ongrijpbare ontwikkelingen.

De eerste twee boekdelen getuigen van een rijke, theoretische basis van de fieldlab-methodiek maar de veelheid aan auteurs en invalshoeken maakt de doelstelling van de Amsterdamse fieldlabs diffuus. Het gaat over het vormgeven van vernieuwende aanpakken van grootste-delijke problematiek, maar ook over het versterken van lokale kracht, het realiseren van sociale innovatie, het fungeren als *community of practice*, het creëren van innovatieruimtes, van nieuwe waarden en van een beter samenspel tussen spelers. Deze vele intenties en dappere ambities passen bij de zoektocht naar nieuwe werkwijzen en illustreren het optimisme en het geloof van de HvA in deze zoektocht. Dit optimisme en geloof sprong echter niet altijd over naar andere partijen in de stad. Soms waren partijen druk met eigen, interne problemen of bleken gekozen opgaven (toch) te veel 'van boven' ingegeven.

In het derde boekdeel komen projecten voorbij die zowel inhoudelijk als procesmatig zeer divers zijn. De centrale vraagstukken variëren van financiële zelfredzaamheid tot imago, van wateroverlast en klimaatadaptatie tot laaggeletterdheid, en van culinair ondernemerschap tot thuisleerprestaties. Een breed spectrum aan opgaven met een dito omvangrijk palet aan

werkwijzen. Onder de aangewende of toegepaste theorieën, concepten, methoden en werkvormen die zijdelings voorbijkomen staan focusgesprekken, theater, huisbezoeken, ontwerpend onderzoek, actie-onderzoek, bewonersworkshops en methoden met minder lokale namen als *collaborative learning*, *negotiated knowledge*, *design thinking*, *frame creation method* en *value design canvas*. De ruimte om verschillend te mogen zijn, is hoe dan ook bewonderenswaardig en maakt ieder project leerrijk op een eigen unieke manier.

Het vierde en vijfde boekdeel biedt de meest waardevolle bijdragen, met een extra vermelding voor de drie ambtenaren die openhartig aan het woord komen. In drie hoofdstukken worden, met een gezonde dosis zelfreflectie, de tekortkomingen en beperkingen van de gehanteerde werkwijzen niet geschuwd. Genoemd worden de lastigheid van écht vraaggericht werken, de rol en het belang van taal en *framing* bij het werken met verschillende partijen en het belang van ruimte, tijd en onderling vertrouwen.

Zoals gezegd is de ruimte die ieder project heeft gekregen om pragmatisch vorm te geven aan de leeromgeving prijzenswaardig. Wanneer uitgezoomd wordt, heeft deze vrijheid geleid tot een bonte verzameling van beproefde werkvormen en werkwijzen. Toch schuilen in deze bontheid enkele punten van aandacht voor de overdraagbaarheid.

En wel om de volgende vier redenen: de lokale insteek, de dominante rol van de hogeschool, de taligheid van de publicatie en de overmatige aandacht voor het proces.

Ten eerste is de lokale, context-gerichte focus en 'eigenheid' van de projecten een logische en bewuste keuze, maar komen de overdraagbare elementen niet over het voetlicht. De kans is aanwezig dat de opgebouwde, lokaal-gebonden kennis onvoldoende relevant of herkenbaar is voor andere gemeenten, bij uitstek in kleinere gemeenten.

Ten tweede is deze publicatie overwegend uit een HvA-perspectief geschreven. Het mag overduidelijk zijn hoe belangrijk en vruchtbaar de fieldlabs zijn voor de hogeschool. Middelen, medewerkers en studenten zijn in omvangrijke mate aangewend om de stad in te gaan en op vernieuwende manieren te werken aan de stad. Toch is de stem van anderen nauwelijks zichtbaar, terwijl er zoveel nieuwe coalities zijn aangegaan. Dit is overigens iets waar andere hogescholen ook tegen aan lopen. Je gaat samen leren en ontwikkelen, maar uiteindelijk lijken verantwoordelijkheid, eigenaarschap en penvoering te liggen bij de partij die de leiding op zich heeft genomen en het leerproces heeft ontworpen. Terwijl juist het perspectief van andere partijen, de bewoner in het bijzonder, zo waardevol kan zijn.

Hierop aanhakend is de publicatie behoorlijk talig. Niet dat cijfers, schema's of *infographics* iets aan de opbrengsten veranderen, maar het zou deze mogelijk inzichtelijker maken en zo de publicatie toegankelijker voor doelgroepen die misschien niet zo talig zijn ingesteld.

Ten slotte richt de publicatie zich overwegend op het duiden en beschrijven van het proces. Misschien is dit te verklaren door de bestuurskundige achtergrond van enkele auteurs en aanjagers, maar toch waren juist de opbrengsten, resultaten en bereikte doorbraken in deze vier jaren werken ook interessant geweest. Wat heeft echt gewerkt? Met wat zijn partijen nu echt tevreden? Wat gaf energie en wat schreeuwt om doorontwikkeling?

Ondanks deze kanttekeningen biedt de publicatie volop inspiratie om zelf het samenspel aan te durven, leeromgevingen te creëren en in gezamenlijkheid te werken aan vraagstukken en te zoeken naar antwoorden.

David ter Avest (david.teravest@inholland.nl) is onderzoeker bij de Hogeschool Inholland (lectoraat Dynamiek van de Stad) en de Hogeschool Rotterdam.

Ivan Nio

Vorbij het stereotype suburb: global suburbia

Roger Keil (2018) *Suburban Planet. Making the World Urban from the Outside* in, Polity Press, Cambridge, 258 p., ISBN 978-0-7456-8312-6, €20,95

Ik begon met grote nieuwsgierigheid aan dit boek van Roger Keil die een inspirerende kracht is achter een nieuw type *Suburban Studies*. Keil – van huis uit politicoloog – is als hoogleraar Global Sub/Urban Studies verbonden aan de York University in Toronto. Hij was van 2010 tot 2017 hoofdonderzoeker van het programma *Global Suburbanisms*, een internationaal samenwerkingsverband van wetenschappers die vanuit verschillende invalshoeken de post-suburbane conditie onder de loep heeft genomen. *Suburban Planet* is niet alleen Keil's eigen samenvatting van de vele inzichten van dit gezelschap, maar het is ook zijn ambitie om bij te dragen aan een nieuwe stedelijke theorie.

Keil neemt een uitdagende stellingname in met zijn bewering dat wetenschappers en planologen te veel gefixeerd zijn geraakt op de compacte stad. We zijn juist in de eeuw van de suburbaniteit aanbeland. Ondanks processen van re-urbanisatie zal de toekomstige verstedelijking

vooral extensief van karakter zijn en plaatsvinden in de periferie van metropolitane regio's. De wereldwijde verstedelijking is grotendeels suburbanisatie. Terwijl populaire steden volgens Keil steeds meer een monocultuur worden van eenzijdige toeristische en gegentrificeerde omgevingen, moeten we meer oog hebben voor suburbanisatie als een zelfstandige kracht die tot een verrassende nieuwe mix kan leiden van stedelijke vormen, functies en levenswijzen. Met deze vergelijking overdrijft Keil, maar het agendeert wel krachtig de alomvattendheid, dynamiek en diversiteit van suburbs.

Het boek is geen pleidooi voor suburbanisatie. Keil toont vooral aan dat suburbs gevarieerder zijn dan de stereotype suburbs zoals die tot nu toe uitvoerig zijn bestudeerd en becommentarieerd, namelijk de Noord-Amerikaanse woonwijken in een lage dichtheid met eengezinswoningen in *cul-de-sacs*. We moeten volgens Keil af van deze fixatie op de *white picket fences suburbs* – alsof dit de enige vorm van suburbanisatie zou zijn – en veel meer onderzoek doen naar suburbanisatie als wereldwijd fenomeen. Hij noemt hoogbouwwijken uit de naoorlogse verzorgingsstaten, nieuwe steden in China en informele nederzettingen aan stadsranden in Afrika en Latijns-Amerika. Maar net zo belangrijk is dat de suburbs in onder andere West-